

mennoterbraak.nl

**ANNOTATIES BIJ DE BRIEFWISSELING
MENNO TER BRAAK - JOHAN BROUWER**

DOOR HENDRIK HENRICHS

Johan Brouwer

De briefwisseling begint in 1933. Johan Brouwer (1898-1943) is dan, na een turbulente periode in zijn leven, bezig een bestaan als journalist, schrijver, historicus en hispanist op te bouwen.

Turbulent: een psychische- en geloofscrisis als kwekeling van de orthodox-protestantse Zendingsschool (1918); een afgebroken studie in de Indische talen aan de Leidse Universiteit (1921); een mislukt plan voor een bankroof. Dit plan had geleid tot een moord waarvoor Brouwer in 1922 acht jaar gevangenisstraf kreeg opgelegd. Tijdens zijn detentie in Leeuwarden was Brouwer Spaans gaan lezen en studeren; na zijn voorwaardelijke invrijheidsstelling in 1928 deed hij in 1930 in Groningen doctoraalexamen in de Romaanse talen. Op 15 januari 1931 promoveerde hij tenslotte met *Psychologie der Spaansche Mystiek*. In dit proefschrift trachtte Brouwer door te dringen tot de kern van deze mystieke vorm van beleving van het katholieke geloof.

Vanaf 1931 is Brouwer op zoek naar werk. Zijn verleden is bij veel mensen bekend; solliciteren valt hem niet gemakkelijk. Een aanstelling als leraar in Nederland zit er niet in, en ook sollicitaties in Spanje leiden tot niets. Brouwer gaat leven van zijn pen: hij schrijft over de Spaanse geschiedenis, vertaalt uit het Spaans, en doet in verschillende dagbladen verslag over de Spaanse literatuur en cultuur. Voor die verslagen reist hij ook steeds vaker rond in Spanje, waar in 1933 maatschappelijke spanningen aan de dag treden die uiteindelijk zullen leiden tot de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939). In 1934 gaat Brouwer over tot het katholieke geloof en kan hij stukken kwijt aan katholieke dagbladen en tijdschriften.

Het leven en werk van Brouwer is beschreven in Hendrik Henrichs: *Johan Brouwer. Zoeker, ziener en bezieler* (Amsterdam 1989). Over de context van Brouwers vertaling van Ortega zie ook: Henrichs, 'De weerklank van José Ortega y Gasset's *De opstand der horden*' in:

Helleke van den Braber en Jan Gielkens, *In 1934. Nederlandse cultuur in internationale context* (Amsterdam-Antwerpen 2010)361-368.

Johan Brouwer
aan
Menno ter Braak

Den Haag, 20 november 1933

Na Brouwers eerste brief bleek dat Ter Braak bezig was met de bespreking van Brouwers vertaling van *De Opstand der Horden* van José Ortega y Gasset (1883-1955). Dat leidde tot hun eerste ontmoeting. Op 18 november 1933 schreef Ter Braak aan Du Perron: 'Die dr. Brouwer van Ortega was laatst hier omdat hij aan Het Vaderland wil meewerken'. Hij vervolgde (maar deze regels zijn weggelaten uit deel 2 van de brieven-uitgave van 1964): 'Hij heeft inderdaad uit motieven, die ik niet ken, een man vermoord, naar men zegt "in koelen bloede", en acht jaar gezeten; in die tijd Spaans, Portugees en Italiaans geleerd. Ik was buitengewoon nieuwsgierig naar zijn verschijnen. Hij is het type van de Groningse moordenaar, denk ik: rood haar, stekende oogjes, zeer gesloten en zeer helder en intelligent. Hij wist natuurlijk niet, dat ik van die moord wist, en dat verhoogde voor mij de attractie van het onderhoud. Hij was een geregeld lezer van "Forum"; jammer dat ik hem niet, zonder me te verraden, kon vragen naar zijn opinie over Dumay's moordenaarsneigingen!'

Ter Braak was overigens enthousiast over het boek van Ortega, al vroeg hij zich aan het eind van zijn bespreking af of Brouwers vertaling in de titel van 'Horden' voor *Rebelión* wel helemaal juist was (zie Henrichs, *Johan Brouwer*, 153).

Johan Brouwer
aan
Menno ter Braak

Den Haag, 24 november 1933

... 'Enfin, qui vivra verra.' : letterlijk: wie zal leven, zal zien. Brouwer bedoelt waarschijnlijk: "maar dat is van later zorg".

Johan Brouwer
aan
Menno ter Braak

Den Haag, 11 december 1933

Brouwer doelt hier op zijn *Kronieken van Spaansche Soldaten*, vertaalde dagboeken uit de Opstand der Nederlanden (1568-1648). Deze vertaling gaf een destijds nieuw en ongebruikelijk (want Spaans) beeld van de 'Tachtigjarige Oorlog'.

Guillermo de Torre (1900-1971): Spaans literator, uit de kring van de 'Generatie van 1927' waartoe ook Ortega behoorde. Het is een interessant detail van deze briefwisseling, dat Brouwer Ter Braak aanbiedt, hem in contact met zijn contacten Ortega en De Torre te brengen.

Johan Brouwer
aan
Menno ter Braak

[26 januari 1937]

In 1937 wordt de briefwisseling tussen Ter Braak en Brouwer hervat naar aanleiding van een merkwaardige kwestie. Brouwer heeft van de Portugese schrijver Aquilino Ribeiro (1885-1963) een roman vertaald onder de titel *De Man die den Duivel doodde* (Thieme, Zutphen 1936). Deze keer vertaalde Brouwer in elk geval de titel van het werk onberispelijk. Ter Braak wijdde in zijn 'Kroniek' van 17 januari 1937 een lovende bespreking aan de roman en de vertaling (VW6, 311-317), maar in maart meldde Max de Jong (1917-1951) in het blad *Groot Nederland* enkele opmerkelijke verschillen tussen het origineel en de vertaling. Het boek beschrijft de hartstochtelijke liefde van beeldhouwer Macario voor een Parijs filmsterretje Maxima, die zijn 'duivel' wordt. In de vertaling ontbreken gewaagde beschrijvingen van vrouwenlichamen en niet-celibatair gedrag van geestelijken. De Jong beschuldigde Brouwer van morele en clericale censuur, en vervalsing van geestelijk goed. (Henrichs, *Johan Brouwer*, 165).

Ter Braak, door De Jong benaderd (zie briefwisseling Ter Braak – De Jong) informeert bij Brouwer naar het hoe en waarom, en krijgt van Brouwer allerlei ontwijkende antwoorden. De briefwisseling wordt koeler van toon en zal niet meer de hartelijkheid van 1933 terugkrijgen.

Terugkijkend op de kwestie is het aannemelijk, dat Brouwer in zijn vertaling inderdaad heeft geprobeerd om Rooms-Katholieke gevoeligheden te ontzien. Brouwer had in januari 1937 voor het eerst het grondgebied van de Spaanse Republiek bezocht, die zich vanaf zomer 1936 verdedigde tegen de (onder andere door de katholieke kerk gesteunde) Opstand van generaal Franco. Aanvankelijk had Brouwer zich in zijn krantenstukken sterk pro de Opstand uitgesproken. Maar na enkele schokkende confrontaties met geweld tegen onschuldige burgers begon Brouwer de Burgeroorlog met meer onpartijdigheid te bezien.

Waarschijnlijk daarom was hij in januari 1937 op Republikeins grondgebied geweest, waar hij al gauw was opgepakt op verdenking van pro-Opstandige gezindheid, maar waar hij met diplomatieke steun uiteindelijk was bevrijd. Dit is het 'avontuur' waarover hij aan Ter Braak schrijft, dat in januari 1937 in de Haagsche Post zou verschijnen.

Vanaf dit ogenblik gold Brouwer in Nederland als een van de weinige onpartijdige deskundigen over de Spaanse Burgeroorlog. Maar al werd hij in de wandeling vooral in één adem genoemd met de pro-Republikeinse kant in de Burgeroorlog, in zijn persoonlijke visie bleef hij strikt neutraal en bleef hij ook aandacht houden voor de volgens hem sterk katholiek-religieuze kanten van het Spaanse volkskarakter. Deze behoefte aan neutraliteit kan een van de oorzaken geweest zijn voor Brouwers 'censuur', maar er was wellicht ook een zakelijker motief. Brouwer moest zoals gezegd van zijn pen leven, en in 1934 was hij niet alleen overgegaan tot het katholieke geloof, maar was hij ook in contact gekomen met Anton van Duinkerken, via wie hij stukken over Spanje kwijt kon in het dagblad *De Tijd*.

Met de afkorting 'die pers. vrnw.' geeft Brouwer de echo weer van Ter Braaks recensie waar Ter Braak kritiek oefende op Brouwers gebruik van het persoonlijke voornaamwoorden 'U' waar 'jij' beter zou zijn geweest (VW6, 317).

Ter Braak deed in een brief aan Max de Jong van 27 januari 1937 (zie daar) ogenblikkelijk verslag van Brouwers ontwijkende antwoord over 'het weggelatene' en de 'voorstellen'.

Johan Brouwer
aan
Menno ter Braak

5 maart 1937

'Het artikel' dat Brouwer heeft gelezen is het stuk van Max de Jong in het maartnummer van *Groot Nederland*.

De briefwisseling van Ter Braak met Max de Jong (eerste brief: voor 25 januari 1937) geeft interessante aanvullende informatie over de kwestie van Brouwers vertaling van Ribeiro's roman.

geplaatst: november 2010